

BÓNIS Ferenc

Emlékek Kodályról

Kodály Zoltánnal, mint tanárral, az 1949/50-es tanév kezdetén találkoztam először, a Zeneakadémia kistermében tartott népzeneóráján. Ez a találkozás keveset árult el számomra nevelői nagyságából. Először is: alig lehetett hallani. Nem volt érces hangja, a teremben pedig nem volt elektromos hangosítás. A zeneakadémiai Kisterem pedig nem olyan „kis terem”, mint nevéből gondolhatnánk, csak viszonylag az, a Nagyteremhez képest. Ha benépesítette száz-kétszáz hallgató – ami a legnagyobb figyelem esetén is bizonyos alapzajjal járt – akkor ugyancsak hegyeznie kellett a fülét annak, aki Kodály halk szavát meg akarta érteni. Ám, ha szerencséje volt, és az első sorokban talált helyet, akkor sem biztos, hogy megértette a Mester tanítását. Mert Ő – József Attilával szólva – „nem középiskolás fokon” tanított. Az a száz-százötven népdal, amelyet akkoriban ismertem, de soha nem elemeztem (azt sem tudtam: mi fán terem a népdal-elemzés), nem bizonyult kellő alapnak a Kodálytól hallottak megértéséhez. Ő már az első alkalommal úgy szólalt meg, mint aki egy nagyon régen megkezdett beszélgetést folytat. A kezdő keveset profitált belőle – legfeljebb annyit, hogy ráébredt mérhetetlen tudatlanságára. Amelyre, jellemének megfelelően, kétféleképpen reagált. Vagy elkedvetlenedett, vagy megpróbálta összeszorított fogakkal megszerezni valahol azt az alaptudást, amellyel immár megélhet a Kodály-órák magaslati levegőjén.

1951-ben és 1952-ben Kodály hetvenedik születésnapjára készült az ország. Főtanszak-tanárom, Szabolcsi Bence – egykoron maga is Kodály-növendék, aki tanítványi vagy inkább fiúi szeretetét mindhalálig megőrizte szellemi atyjához – emlékkönyvet adott ki a jeles alkalomra (ez volt az évek során tíz kötetessé bővült *Zenetudományi Tanulmányok* első kötete). Nem sokkal korábban, Keszthely kastély-könyvtárában felfedeztem egy addig ismeretlen verbunkosgyűjteményt, így megbízást kaptam, hogy ennek közkinccsé tételével vegyek részt magam is a kötet munkálataiban. Megtisztelő, de korántsem könnyű feladat volt a rengeteg ismeretlen verbunkos-dallam azonosítása: az ismert melódiák előfordulásainak feltüntetése, az ismeretlenek közlése. Tanácsért, felvilágosításért szabad volt azonban felkeresnem Kodály tanár urat. (Jóval később tudtam meg, hogy ő az évtizedek során kétezer darabból álló gyűjteményt teremtett, nem szólva azokról a ritka darabokról, amelyeket, hogy ne hiányozzanak a kollekciónak, saját kezűleg lemásolt – egyszóval, hogy első számú szakértője volt e témának is.) A Magyar Tudományos Akadémia palotájának egyik szerény szobájában fogadott, egy kicsiny asztalnál ülve. Ennek fiókjából sáros, öszszegyűrt, gyanús színű népdal-lejegyzéseket vett elő. Hozzám intézett első mondata akkor, 1951-ben, így hangzott: „Az orosz paták nyoma”. Azzal a beszennyezett támlapokra mutatott.

A Köröndön jóval később, 1954-ben kereshettem fel először. A Magyar Rádió 1955-ös Bartók-ciklusához kértem tőle megnyitó beszédet – ahhoz a zongora-sorozathoz, amely a korábbi évek részleges tiltása után első ízben merete kimondani, hogy Bartók életműve egy és oszthatatlan. Egy korábbi beszédét kellett legépelnem és elvinnem neki, ezt kívánta az alkalomnak megfelelően kiegészíteni. Ez az újrafogalmazott beszéd 1955. január elsején hangzott el a Magyar Rádióban, Bartók-évvé nyilvánítva a teljes esztendő, és megadva a „tenorját” annak a „nagy kórusnak”, amely az elkövetkező évek növekvő Bartók-kultuszában hangot kapott.

Bartók diadalmas, végleges hazatérésének feltétele – mondotta itt Kodály – a zeneileg művelt ország. Ennek munkálására kell összefogni minden tényezőnek. Ha majd egykor azokhoz is eljut művészete, aiktól ered: a dolgozó néphez, s az megérti: akkor lesz magyar zenekultúra, akkor lesz igazán boldog a nép. Próféta ihletettségu szavak voltak ezek, aktualitásuk két emberöltő elteltével sem csökkent. Megkockáztatom: inkább növekedett.

E drámai hangú bevezető beszéd után Kodálynak több rádióelőadását szerkeszthettem még, köztük *A folklorista Bartók*, a *Szentirmaytól Bartókig*, a *Szóval: kultúr?* valamint az *Erkel és a népzene* címűeket. Más műsoraimat is megtisztelt közreműködésével: bevezetőt mondott a nagy svájci karmestert, Ernest Ansermet-t köszöntő születésnap programhoz, majd a hiteles tanú szavával emlékezett meg az ötvenöt esztendővel azelőtt komponált Bartók-opera, *A kékszakállú herceg vára* születéséről és bemutatójáról.

A köröndi Kodály-lakásnak – a mai emlékmúzeumnak – négy szobája volt. Kodály vagy dolgozószobájában fogadta látogatóját – ez az L-alakú lakás Andrassy úti rövidebb szárnyában volt –, vagy a zongorás sarokszobában, olykor a térre néző ebédlőben. Ez utóbbinak viaszos vászonnal letakart asztala – ha éppen nem étkeztek – mindig tele

volt papírlapokkal. A dolgozószoba két falát mennyezetig érő könyvespolc foglalta el, az asztal, a faragott íróasztal, a székek mind teli s tele irományokkal, könyvekkel, válaszra váró levelekkel. Az egyik fali polcon, réges rég használaton kívül, ott állt a népdalgyűjtő és lejegyző fontos segítőeszköze, a fonográf. A szekrény tetején pedig ott árválkodott, háttán egy háborús repeszdarab-ejtette sebbel, a zeneszerző csellója. Megesett, hogy az ebédlő és a dolgozószoba közötti szalonban ültünk le. Ennek 19. századi, Munkácsy ecsetjére kívánczó képét csak a csillárról lelőgő aratási koszorú közelítette a falusi élethez.

Kodályt, előzetes telefonhívás után is, valamilyen konkrét munka-programmal lehetett csak felkeresni. Életét a munka töltötte be; idejéből „csevegésre” nemigen futotta. Ha aztán *öt* érdekelte valami a látogató által előadottakból, azt megkérdezte s arra részletes beszámolót várt. Első bayreuthi utam részletei nagyon is érdekelték. Akkor tudtam meg, hogy fiatalkorában maga is járt a Wagner-zene fellegrvárában. Azt viszont első tanítványai egyikétől, Molnár Antaltól tudom, hogy Kodály – bár nem volt pianista – remekül zongorázta a *Trisztán és Izolda* zenekari részleteit, természetesen kívülről. Később módomb volt meggyőződni róla, hogy a teljes zeneirodalom a fejében van.

Egy ízben felvettem, hogy 1948-ben bemutatott és Balázs Béla librettója miatt megbukott daljátékát, a *Cinka Pannát*, új és jó szöveggel fel kellene támasztani. Kodályt foglalkoztatta a gondolat. Egyetértett javaslatommal, hogy Illyés Gyulától kérjünk új szöveget hozzá. Illyés vállalta a számára szokatlan feladatot, két felvonást meg is írt. Tovább, őszinte sajnálatomra, nem jutott (ez a fragmentum 2015-ben jelent meg a *Hitel* folyóirat hasábjain).

Kodály állandó és fölöttébb kritikus rádióhallgató volt; nem takarékoskodott a zenei műsorszerkesztés ügyetlenségeit bíráló, csípős megjegyzésekkel. Egyszer megkért: vigyem el neki egy, a *Galántai táncokról* szóló, nem kifejezetten remekművű rádióelő-

adás kéziratát. Legközelebb, nem minden provokatív szándék nélkül, megkérdeztem: tetszett-e? Tömör válasza így hangzott: „Kapitális marhaság”. Egy másik szerző arra vállalkozott, hogy Kodály minden művében kimutatja a népzenei eredetet. Ezt így kommentálta: „A múltkor is bebizonyította X. elvtárs a rádióban, hogy a *Te Deumot* népdalokból *tákol* össze.” Humorérzéke nagyon ritkán hagyta cserben.

Az állam, 1950 táján, villával akarta megajándékozni Kodályt – persze úgy, hogy előbb elvette azt eredeti tulajdonosától. Természetesen nem fogadta el. Azt kérte helyette, hogy bocsássanak rendelkezésére két szobát a galyatetői Nagyszállóban. Ez meg is történt; életének utolsó másfél évtizedében ott töltötte azokat a napokat, amelyek nem kötötték a fővároshoz vagy valamely külföldi városhoz. Igazi életeleme a természet volt: minden nap sétált, úszott – telente, amíg orvosai engedték, sielt is. Néhányszor meglátogathattam ott is. Jól emlékszem: egy fonott kosár állt íróasztalán, amelyben a hozzá írott, válaszra váró leveleket tartotta. Mellette kitöltetlen postautalvány-űrlapok sorakoztak. Rengeteg rászorulónak segített, Galyatetőről is.

1967. február végén beutalót kaptam feleségemmel a galyai SZOT-üdülőbe, az egykori Nagyszállóba. A Köröndön búcsúztam tőle. „Irigylem magukat” – mondta. „Tanár úr nem készül a Galyára?” – kérdeztem. „Hacsak lehet, felmegyek” – válaszolta. Ekkor láttam őt utoljára. A Galyára már csak halálhíre jutott el, március 6-án.

Arcok a forgatagban

